

СТРУКТУРНО-ТЕХНОЛОГІЧНЕ ТРАНСФОРМУВАННЯ ПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У контексті євроінтеграційних процесів проаналізовано динаміку і тенденції зовнішньоекономічної діяльності України та охарактеризовано перспективи розвитку промислового сектора національної економіки. Акцентовано увагу на проблемах машинобудівної галузі, пов'язаних із руйнуванням усталених економічних зв'язків. Актуалізовано потребу поетапного структурно-технологічного трансформування промислового сектора економіки України. Конкретизовано моделі технологічного трансформування співвідносно галузевої приналежності промислових підприємств. Підкреслено, що кінцевою метою структурно-технологічного трансформування має бути зменшення екологічно-шкідливих підприємств, задіяних у низьких технологічних переділах і зростання частки підприємств, що належать до вищого технологічного укладу.

Ключові слова: глобалізація, промисловість, машинобудування, промислова політика, структурно-технологічне трансформування.

V. V. STADNYK

Khmelnytsky National University

STRUCTURAL-TECHNOLOGICAL TRANSFORMATION OF INDUSTRIAL SECTOR ECONOMIC OF UKRAINE: PROBLEMS AND OPPORTUNITIES IN A CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

In a context of European integration processes the dynamics and tendencies of external economical activity of Ukraine have been analyzed. The perspectives of development of industrial sector of national economic have been characterized. The attention has been concentrated on problems of machine-building branch, connected to destruction of stale economic connections. The need of step-by-step structural-technological transformation of industrial sector of economy of Ukraine has been analyzed. The models of technological transformation, correlated to sectoral affiliation of industrial enterprises has been analyzed. It has been outlined, that the final goal of structural-technological transformation should be decreasing of amount of ecological-unfriendly enterprises, which take part in low technological ways and increasing of amount of enterprises, which belong to high technological ways.

Keywords: globalization, industry, machine-building, industrial policy, structural-economic transformation.

Вступ. Зростаючий тиск провідних економічних гравців у світовому економічному просторі, який в результаті підписання Україною угоди про асоціацію з ЄС став усе відчутніше впливати на динаміку діяльності і українських підприємств, загострив проблему не тільки їх конкурентоспроможності як окремих суб'єктів господарювання, а й національної економіки як цілісного структурно-господарського комплексу. Адже значна кількість вітчизняних (особливо промислових) підприємств були пов'язані між собою технологічними ланцюжками, здійснюючи виробництво продукції за визначеними технологічною спеціалізацією переділами. Ці технологічні ланцюжки у багатьох випадках охоплювали і підприємства Російської Федерації, що за існуючих політичних реалій робило їх учасників заручниками рішень політиків всупереч економічним інтересам. За даними російських експертів, загальне зниження обсягів товарообороту України з Росією у січні 2015 р. порівняно з січнем 2014 р. перевищило 2 рази (з 2618,8 млн дол. до 1129,8 млн дол. США [1]. В машинобудуванні це проявилось особливо відчутно, оскільки багато машинобудівних підприємств, які знаходяться на тимчасово окупованій території Донбасу, були найбільшою мірою інтегровані у міждержавні технологічні зв'язки із Росією. Значна частина їх взагалі припинила свою діяльність внаслідок руйнувань в ході воєнного протистояння.

Отже, внаслідок зміни пріоритетів економічного співробітництва багато вітчизняних промислових підприємств опинились у ситуації, коли необхідно радикально переосмислювати стратегічні плани діяльності, переорієнтовуючись на роботу в нових умовах. Однак масштабність цих завдань в межах національної економіки вимагає активного втручання держави у процеси трансформування промислового сектора – як структурного, так і технологічного, оскільки однією із найважливіших функцій державного управління є формування ефективної економічної політики, яка б забезпечила умови для загального соціально-економічного зростання.

Однією із важливих складових державної економічної політики є політика промислова. Для економік пострадянських країн, де не сформувалося досі чіткого бачення ролі держави у регулюванні економічних процесів, важливо використати досвід інших країн, які формували свою промислову політику в різні періоди часу, володіючи різними порівняльними конкурентними перевагами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій і виокремлення частини невирішених проблем. Аналіз наукових джерел з питань формування промислової політики показує, що дана проблема була і залишається предметом наукового інтересу багатьох вчених. Зокрема, серед науковців пострадянського простору цими

питаннями займаються В. Вітебський, М. Бобровський, В. Гесць, А. Мазаракі, Т. Мельник, Ю. Кіндзерський, М. Якубовський, І. Галиця, Л. Воротіна, С. Гливленко, Л. Федулова та багато інших [2–7]. Проте недостатньо дослідженими залишаються питання інструментально-регулюючого впливу держави на процеси структурно-технологічного трансформування промислового сектора національної економіки для підвищення її конкурентоспроможності в умовах зростаючої глобалізації та інтернаціоналізації, зумовлених інтегруванням України у європейський економічний простір. Це і визначило мету даного дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати динаміку і охарактеризувати тенденції розвитку промислового сектора економіки України, виділити основні акценти промислової політики країн з високою динамікою економічного розвитку та виокремити напрями інструментально-регулюючого впливу державних інституцій на процеси структурно-технологічного трансформування промислового сектора національної економіки в контексті інтеграції України у європейський економічний простір.

Основні результати дослідження. Кожна держава своїм першочерговим завданням має формувати ефективну економічну політику, результатом реалізації якої було б зростання конкурентоспроможності національної економіки і стала позитивна динаміка соціально-економічного розвитку. Вплив державного регулятивного механізму має бути системним і цілеспрямованим, опиратись на глибокий аналіз закономірностей і тенденцій світової економічної динаміки та чинників, що її детермінують, враховувати якісні й кількісні характеристики ресурсного потенціалу як національної економіки загалом, так і окремих підприємств та організацій.

Одним із важливих показників ефективності економічної політики держави, який свідчить про обґрунтованість і дієвість важелів та інструментів регулюючого впливу держави, є баланс зовнішньоекономічної діяльності. Він, показуючи співвідношення обсягів імпорту та експорту у структурі зовнішньоекономічної діяльності, дає змогу оцінити міжнародну конкурентоспроможність національної економіки в цілому. Водночас, у розрізі структурних її складових – як на галузевому, так і на регіональному рівнях, дає можливість визначити напрями і сфери економічної діяльності, які потребують нагальних (або першочергових) змін на законодавчому чи організаційно-адміністративному рівнях для зростання загального потенціалу конкурентоспроможності галузей і територій.

Розглянемо з цих позицій динаміку експорту й імпорту Україною промислових товарів протягом останніх десяти років. Відповідні статистичні дані наведено в табл. 1. З них видно, що протягом усього досліджуваного періоду сальдо зовнішньоекономічної торгівлі товарами було від'ємне і в окремі періоди перевищувало мільярди доларів США. Це свідчить про те, що державою протягом останніх десяти років не було сформовано ефективної промислової політики і здійснювані поодинокі структурні зміни в економіці не забезпечили зростання її міжнародної конкурентоспроможності. При цьому зростання обсягів експорту й імпорту товарів майже завжди (за винятком останніх двох років) перевищувало зростання обсягів реалізації промислової продукції. Така динаміка цих показників свідчить, з одного боку, що Україна має значний рівень інтегрованості у світову економіку, а з іншого – що вона є реципієнтом значного обсягу промислових товарів – як високотехнологічних, так і товарів широкого вжитку, особливо продукції легкої промисловості (і навіть продовольчих товарів).

Таблиця 1

Динаміка експорту-імпорту товарів у зовнішньоекономічній діяльності України та обсягів реалізації промислової продукції

Назва показника	Величина показників за роками							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Індекс експорту товарів, %	128,4	135,8	59,3	129,6	133,0	100,6	92,0	86,5
Індекс імпорту товарів, %	134,7	141,1	53,1	133,7	136,0	102,5	90,9	71,8
Сальдо, млн. дол. США	-11400	-18570	-5737,4	-9,31	-14210	-15850	-13651,9	-527,0
Індекс обсягів реалізації промислової продукції, %	107,6	94,8	78,1	112,2	108,0	99,5	95,7	89,9

Джерела: Обсяги експорту-імпорту товарів за регіонами України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/zd/oet/oet_u/oet_0315_u.htm (дата звернення 21.06.2015); Індеси промислової продукції за видами діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/pr/prm_ric/prm_ric_u/ipv2013_u_bez.htm (дата звернення 23.06.2015).

І якщо за останніми двома групами промислової продукції слід очікувати позитивних (з позицій товаровиробників) змін без регулюючих заходів з боку держави внаслідок девальвації гривні (що зробило

імпортні товари дорожчими у 2-3 рази, а переважну більшість споживачів – біднішими у стільки ж разів і це зумовлює значне зниження попиту населення на імпортні товари), то для виробників високотехнологічних товарів ситуація дещо складніша. Багато з них є учасниками міждержавних технологічних ланцюжків, займаючись виготовленням комплектуючих для кінцевого споживання (наприклад, у аерокосмічній галузі та ВПК). І так як завершальна фаза технологічного ланцюжка була у Російській Федерації, такі підприємства вимушені були суттєво скоротити виробництво, а то й зовсім призупинити його.

Багато машинобудівних підприємств знаходилося на тимчасово окупованій території Донбасу і припинили свою діяльність внаслідок руйнувань в ході воєнного протистояння або ж були вивезені у Росію. І це відразу відобразилося на обсягах експорту, оскільки Донецька область забезпечувала значну частину експорту промислової продукції (за статистичними даними, у 2013 р. це було 19,6 % від усього обсягу експорту, водночас імпорт складав лише 5,3%; у 2014 р., при загальному зменшенні обсягів експорту до 86,5% від досягнутого у 2013 р. частка експорту підприємств Донецької області склала 15,6 %, а за січень-квітень 2015 р. – всього 9,9% – при зменшенні загального обсягу експорту Україною промислової продукції до 65,4% порівняно з аналогічним періодом 2014 року, а підприємствами Донецької області – до 37,9% [8]).

Такі деструктивні процеси у галузі спричинили значне погіршення її експортоспроможності, що особливо проявилось у 2013-2014 рр. (рис. 1). Ще більше погіршився стан справ у галузі у 2015 р. (частка машинобудування у загальному обсязі реалізації промислової продукції за перші 4 місяці року зменшилась до 6,0 %). І хоча за межі України реалізовано 61,2 % від усього обсягу машинобудівної продукції, загалом це склало лише 12,42 % від загального обсягу експорту промислової продукції [9].

Статистика свідчить про поступове витіснення вітчизняних машинобудівників із внутрішнього ринку. За існуючими даними, частка імпортованої машинобудівної продукції у внутрішньому споживанні сягає майже 80 % [7]. Зокрема, у 2013 р. імпорт обладнання та механізмів склав 16,2% від загального обсягу імпорту і перевищив 12,47 млрд дол. США. Експортовано цієї групи товарів майже удвічі менше – лише на суму 6,98 млрд дол. США (11,0 % від загальної суми експортованих товарів). У 2014 році частка імпорту машин та механізмів залишилась майже такою ж (16,0 %), проте обсяги його зменшились суттєво – до 8,72 млрд дол. США. Водночас експорт також зменшився – до 5,66 млрд дол. США і частки 10,5 %.

Зважаючи на ці дані, можна стверджувати, що за збереження існуючої тенденції машинобудування відіграватиме все меншу роль у формуванні валового національного продукту і все меншу роль у технологічному оновленні вітчизняних виробничих підприємств. І, як справедливо зауважують деякі наковці, такий стан спричинений не стільки експансією імпорту, скільки інертністю українських виробників, відсутністю стимулів і державної підтримки інноваційної діяльності. В Україні тільки одне із 42 підприємств продукує високотехнологічні товари, а в країнах Європи і Азії – кожне друге. Електроніка і комунікації на 95% забезпечуються імпортом, комп'ютерна й офісна техніка – більше 56%, наукові прилади – близько 50%. І лише авіакосмічна техніка розвивається переважно на своїй основі – власне виробництво забезпечує проміжне споживання у цій галузі майже на 85% [7]. За оцінками деяких експертів, на вітчизняному ринку з конкуренцією з боку імпорту стикаються більше 40% українських підприємств. Серед іншого, це зумовлено значними обсягами «тіньового» імпорту. У 2005–2010 рр. його обсяг із країн ЄС та СНД становив понад 48,5 млрд дол. США, тобто – більше 8 млрд дол. США за рік [10].

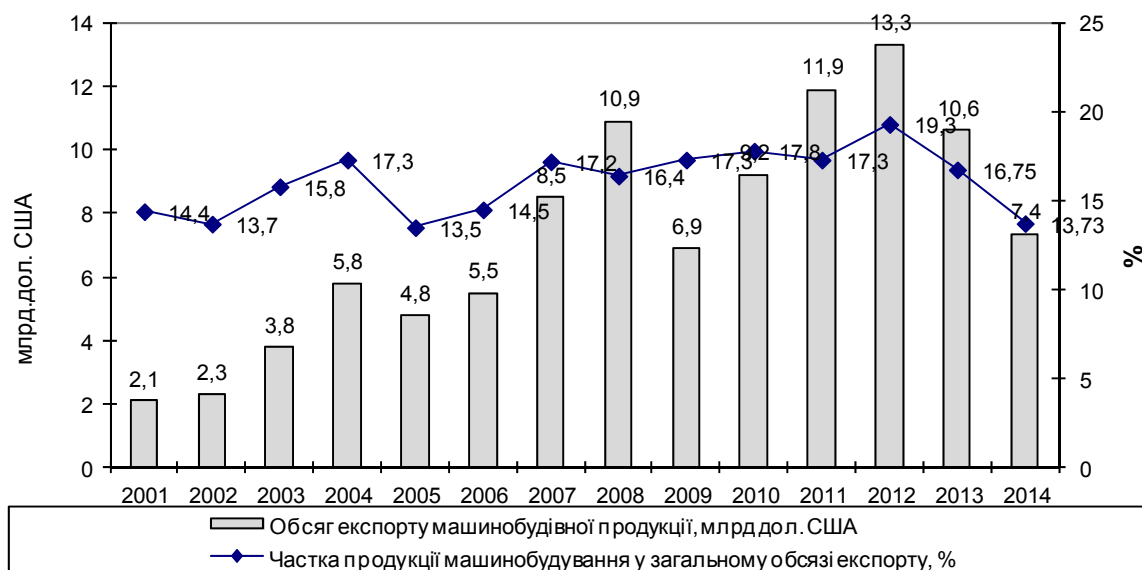

Рис. 1. Динаміка внеску машинобудування в загальні обсяги експорту продукції України

(Джерела: Обсяги реалізованої продукції за видами промислової діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/pr/orp/_u/orp1215_u.htm (Дата звернення 23.06.2015); Товарна структура зовнішньої торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt_0113_u.htm (Дата звернення 23.06.2015); власні розрахунки)

Вирішення проблеми конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, очевидно, потребує значних зусиль з боку їх менеджменту для здійснення необхідних організаційно-структурних чи технологічних змін. Однак, якщо для невинних видів економічної діяльності, що не потребують значних інвестиційних вливань, такі зміни можуть здійснюватися під впливом «невидимої руки ринку», то у фондомістких галузях (до яких належить, передусім, промисловий сектор) реальні структурні і технологічні зміни можуть бути здійснені лише за відчутного і обґрунтованого державного протекціонізму.

Світова практика державного регулювання у сфері промислової політики налічує багато ефективних інструментів [11]. З погляду економічної теорії промислова політика – це концепція держави, націлена на ефективний розвиток промисловості в результаті використання прогресивних методологічних підходів і принципів. З погляду практичного застосування промислова політика держави є системою законодавчих, адміністративних, фінансово-економічних рішень і заходів, що надають можливість управляти розвитком промислового комплексу країни відповідно до затверджених цілей найбільш ефективного його розвитку. Обидві сторони трактування сутності промислової політики однаково важливі – перша показує співвідношення державного і ринкового механізмів у визначенні стратегічних пріоритетів розвитку промисловості, а друга – формує систему важелів та обмежень для реалізації визначених стратегічних цілей у сфері промислового виробництва.

Очевидно, що розвиток машинобудування має залишатися пріоритетом для економіки України. Адже це одна із високотехнологічних галузей, де вітчизняні виробники ще є конкурентоспроможними на ринках не тільки СНД, а й інших країн, в тому числі – європейських. До того ж, світовий досвід показує, що кожна із країн, які входять нині до переліку найбільш розвинених, у період модернізації своєї економіки здійснювали структурно-технологічні зміни з метою забезпечення провідної ролі індустріального сектору. Так, у Японії в 1948–1971 рр. частка переробних галузей промисловості у структурі ВВП зросла з 19 до 36%, в структурі зайнятості – з 22 до 31 %; у Південній Кореї ці показники в 1963–1990 рр. склали відповідно 9 і 31%, 10 і 26% [12, с.19].

При цьому, як зазначає В. Іноземцев, аналізуючи ці процеси, в кожній із країн, що досягли структурно-технологічного прогресу, особливу роль відіграла система державної влади, яка жорстко підпорядковувала суспільне життя завданням промислового прориву (поштовху). У більшості «нових індустріальних країн» в 1960–1980 рр. значна частина інвестиційних проектів або безпосередньо фінансувалась державою, або підтримувалась створенням особливих умов господарювання (від виділення кредитів до прямого протекціонізму). І важливою передумовою ефективності цих проектів була оцінка успішності державних чиновників, які за нього відповідали – конкуренція між працівниками держслужби була навіть більш жорсткою, ніж у комерційних структурах. Як результат – в процесі трансформації (модернізації) економіки різко зросли зовнішньоторговельні та інвестиційні потоки. Так, у Японії частка зовнішньої торгівлі у ВВП зросла з 1960 по 1989 р. з 9 до 17 %, у Південній Кореї – з 8 до 20 %, в Малайзії – з 11 до 46 %, в Китаї з 1978 по 2005 р. – з 8,5 до 22 %. При цьому в цих країнах частка промислової продукції в експорті на початок 2000-х років не опускалась нижче 68 %, а частка технологій, патентів і продукції виробничого призначення в імпорті – не нижче 45 %. Взаємодія із світовими ринками йшла в різних напрямках, що сприяло активному включенню цих країн у процеси глобалізації, від яких вони здебільшого вигравали [12, с.21].

Отже, в значній ролі держави у формуванні міжнародної конкурентоспроможності національної економіки (в т.ч. через стимулювання прогресивних структурно-технологічних змін) не можна сумніватися, вона є безперечною. Проте важливо, щоб інструменти державного регулювання були обґрунтованими і ефективними. Насамперед необхідно, щоб вони спонукали стратегічних інвесторів до вкладання коштів у розвиток підприємств вищого технологічного укладу, що ставатиме підґрунтям і для технологічних змін в суміжних і технологічно пов'язаних галузях.

Водночас необхідно стимулювати через кредитно-податкову та інвестиційну політику не лише розвиток високотехнологічних підприємств, а й надавати організаційну підтримку у їх прагненні відповідати міжнародним стандартам діяльності тим підприємствам, що відносяться до нижчих технологічних укладів (третього-четвертого), якщо їх продукція є перспективною (у разі проходження процедури сертифікації) та конкурентоспроможною на світових ринках. Тому структурні зміни національної економіки доцільно здійснювати поетапно з урахуванням трьох моделей технологічного трансформування промислових підприємств:

1. Модель «Навздогін лідерам» – на основі ресурсозберігаючої технологічної модернізації виробництва, яка прийнятна для значної кількості промислових підприємств України, що працюють у традиційних галузях (наприклад, агропромисловий комплекс, первинна переробка сировини тощо). Технологічне оновлення такого типу має здійснюватися для усунення значного технологічного відставання підприємства, що є об'єктом технологічних змін, від такого, що прийняте за міжнародний взірець у даній галузі.

2. Модель «Технологічного розвитку» – передбачає комплекс економічної, техніко-технологічної, кадрової та іншої діяльності, яка здійснюється з єдиної стартової позиції і забезпечує перехід на вищий технологічний уклад (під яким мається на увазі сукупність технологій, властивий певному рівню

виробництва). Реалізація такої моделі, наприклад, можлива для тих підприємств машинобудування, виробничі системи і технологічні лінії яких нині не здатні забезпечити випуск конкурентоспроможної на відкритих ринках продукції, і потребують радикального переоснащення. При цьому їх виробничі площадки за проведення відповідних заходів з реконструкції можуть бути використані для експлуатації у нових виробничих системах.

3. Модель «Технологічного випередження». Може бути реалізована у тих галузях, де вітчизняні підприємства мають захищені патентами науково-технологічні розробки, які суттєво випереджають за своїми характеристиками кращі світові зразки. Така модель може бути реалізована як на діючих підприємствах, що випускають високотехнологічну продукцію, так і шляхом створення нових підприємств на основі залучення венчурного капіталу.

Однак нинішній інвестиційний клімат в Україні є надзвичайно складним. Вкладання коштів у розвиток промислового сектору вітчизняної економіки суттєво загальмувався, оскільки висока динамічність і неврегульованість політичної ситуації робить такі інвестиції дуже ризикованими. Тому, поряд із реалізацією невідкладних заходів для призупинення деструктивних процесів в суспільному житті країни, органам державного управління необхідно докладати максимум зусиль для відновлення позитивної динаміки інвестиційних процесів – через інструменти регулятивного характеру.

На жаль, в Україні більшість потужних експортерів переводять свої капітали у офшорні зони, що не дає змоги реінвестувати їх у подальший розвиток та технологічне оновлення галузей. Для ослаблення таких негативних тенденцій доцільно законодавчо закріпити преференції в оподаткуванні тих доходів, які спрямовуються на технологічний розвиток промислового сектора, причому з диференціацією податкових пільг для інвестування у сектори різних технологічних укладів аж до нульової ставки податку для інвестицій, що спрямовуються у розвиток 5–6-го технологічних укладів.

При цьому політика в галузі розвитку технологій теж повинна здійснюватися як для розвитку внутрішнього ринку, так і для передачі технологій. Політика розвитку підприємств повинна орієнтуватися на розвиток взаємозв'язків з транснаціональними компаніями. Це означає інвестування для зростання міжнародної конкурентоспроможності, орієнтуючись на продуктивність промисловості в цілому (чи окремих галузей), а не лише на підтримку тих чи інших (переважно близьких до влади) внутрішніх економічних гравців.

Необхідно підкреслити також, що у механізм реалізації промислової політики важливо закласти можливість його коригування для унеможливлення пролонгованості помилкових рішень, які негативно відображаються на загальній конкурентоспроможності національної економіки, відтягуючи кошти від інших напрямів їх вкладання, які можуть дати в нових умовах значно кращий результат.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Кожна країна, орієнтуючись на свої стратегічні цілі й ресурсні обмеження, знаходила для себе певний інструментарій інституційного забезпечення розвитку промислового комплексу. Водночас важливо бачити спільність цілей у формуванні такого регулятивного механізму – їх спрямованість на те, щоб використання інструментів і важелів промислової політики давали змогу підвищувати здатність національних економік конкурувати на світових ринках. Посилення впливу інноваційної складової на діяльність промислових підприємств має стати основним пріоритетом у державній промисловій політиці України. У контексті сучасних політичних і економічних процесів промислова політика України має чітко окреслювати пріоритетні сфери і галузі, (передусім – високотехнологічні), які можуть стати локомотивами загального економічного розвитку, основою прогресивних структурно-технологічних змін. А відтак через інструменти стимулюючого та іншого регулятивного характеру формувати для цього сприятливий інвестиційний клімат. Формування такого інструментарію і має бути предметом наступних досліджень.

Література

1. Федотов А.В. Неблагоприятные факторы развития экономической интеграции стран СНГ / А.В. Федотов // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2015. – № 2, т. 2. – С. 162–165.
2. Коваленко Н. В. Проблеми формування конкурентоспроможності національної економіки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2007_2/0614.pdf.
3. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : монографія : у 2 ч. Ч. 2 / за ред. В. М. Гейця, А.А. Мазаракі. – К. : КНТЕУ, 2008. – 273 с.
4. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку : монографія / [Ю. В. Кіндзерський, М. М. Якубовський, І. О. Галиця та ін.] ; за ред. Ю. В. Кіндзерського. – К. : Ін-т економіки та прогнозування, 2009. – 928 с.
5. Федулова Л. Науково-технологічний та інноваційний процес в Україні: тенденції в кризових ситуаціях / Л. Федулова // Економіст. – 2011. – №1. – С. 24–28.
6. Мазаракі А.Імпорт та перспективи імпортозаміщення в Україні / А. Мазаракі, Т. Мельник // Вісник КНТЕУ. – 2012. – № 6 – С. 6–15.

7. Барташевська Ю. М. Розвиток машинобудування України: стан, проблеми, перспективи / Ю. М. Барташевська // Європейський вектор економічного розвитку. – 2010. – № 1 (8). – С. 19–25.
8. Товарна структура зовнішньої торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/zd/tszt/tszt_u/tszt0113u.htm (Дата звернення 23.06.2015);
9. Обсяги реалізованої продукції за видами промислової діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/pr/orp/_u/orp1215_u.htm (Дата звернення 23.06.2015).
10. Офіційне бюро статистики Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unctad.org/>.
11. Жан Джеймс. Змусити працювати промислову політику [Електронний ресурс] / Джеймс Жан // Економічна правда. – 2011. – 31 березня. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/column>.
12. Модернизация России: условия, предпосылки, шансы. Сборник статей и материалов : вып. 1. / под ред. В.Л. Иноземцева. – М. : АНО Центр исследований постиндустриального общества, 2009. – 240 с.

References

1. Fedotov A.V. Neblagoprijatnye factory razvitiya ekonomicheskoy integratsii stran SNG / A.V. Fedotov / Herald of Khmelnytskyi National University. Economical sciences. – 2015. – №2, t.2. – S. 162-165.
2. Kovalenko N.V. Problemy formuvannya konkurentosposobnosti nazionalnoi ekonomiky. URL : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2007_2/0614.pdf.
3. Priority nazionalnoho ekonomichnoho rozvytku v konteksti globalizatsiynykh vyklykiv: monografiya. T. 2 / za red. V. M. Geyzia, A.A. Mazaraki. – K. : KNTEU, 2008. – 273 s.
4. Potenzial nazionalnoi promyslovosti: zili ta mekhanizmy efektyvnoho rozvytku : monografiya / [Kindzerskyi J.V., Yakubovskiy M.M., Halyzija I.O. ta in.] ; za red. J.V. Kindzerskoho. – K. : In-t ekonomiky ta prohnozuvannya, 2009. – 928 s.
5. Fedulova L. Naukovo-technologichnyj ta innovatsiynyj prozes v Ukraini: tendenzii v kryzovykh sytuatsiyach / L. Fedulova // Ekonomist. – 2011. – №1. – S. 24-28.
6. Mazaraki. A. Import ta perspektyvy importozamischennja v Ukraini / A.Mazaraki. T. Melnyk // Visnyk KNTEU. – 2012. – №6 – S. 6-15.
7. Bartashevskya J.M. Rozvytok mashynobuduvannya Ukrainy: stan, problemy, perspektyvy / J.M. Bartashevskya // Jevropejskijy vector ekonomichnoho rozvytku. – 2010. – № 1 (8). – S. 19–25.
8. Tovarna struktura zovnischnjoi torhivli Ukrainy. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/zd/tszt/tszt_u/tszt0113u.htm (data zvernennja 23.06.2015);
9. Obsjagy realizovanoji produkzii za vydamy promyslovoji dijalnosti. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/pr/orp/_u/orp1215_u.htm (data zvernennja 23.06.2015).
10. Ofizijne bjuro stystyky OON z torhivli ta rozvytku. URL: <http://www.unctad.org/> (data zvernennja 23.06.2015).
11. Jan Djejms. Zmusyty prazjuvaty promyslovu polityku / Djejms Jan // Ekonomitchna pravda. – 2011. – 31 bereznja. URL: <http://www.epravda.com.ua/column>.
12. Modernizacija Rossii: uslovija, predposylki, schansy. Sbornik statjej I materialov. Vyp. 1. / Pod red. d.e.n. V.L. Inosemzeva. – M. : ANO Zentr issledovanij postindustrialnoho obshchestva, 2009. – 240 s.

Надійшла 14.08.2015; рецензент: д. е. н. Нижник В. М.